

Elżbieta Jadwiga Szymańska, Mariusz Dziwulski

Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie

POZIOM INWESTYCJI I ŹRÓDŁA ICH FINANSOWANIA W GOSPODARSTWACH MLECZNYCH O RÓŻNEJ SKALI CHOWU KRÓW

*THE LEVEL OF INVESTMENT AND SOURCES OF THEIR FINANCING
IN DAIRY FARMS OF DIFFERENT FARMING SCALE OF COWS*

Słowa kluczowe: gospodarstwa mleczne, inwestycje, skala produkcji

Key words: dairy farms, investment, scale of production

Abstrakt. W pracy podjęto próbę wskazania różnic w wartości i strukturze inwestycji w gospodarstwach mlecznych w latach 2007-2012. Szczególną uwagę zwrócono na źródła finansowania inwestycji. Do analiz wykorzystano dane zebrane na podstawie kwestionariusza ankiety z 44 gospodarstw ukierunkowanych na produkcję mleka. Badania wykazały, że wraz ze wzrostem skali produkcji zwiększyła się aktywność inwestycyjna rolników. W gospodarstwach o większej skali chowu krów w większym stopniu inwestycje były finansowane ze środków własnych i kredytów komercyjnych. W jednostkach mniejszych relatywnie większe znaczenie miały dopłaty bezpośrednie oraz kredyty preferencyjne. Niezależnie od skali produkcji producenci mleka najczęściej inwestowali w maszyny i urządzenia techniczne.

Wstęp

Inwestycje są nieodłącznym elementem prowadzenia produkcji rynkowej. Zdaniem Józwiaka i Kagana [2008] są one czynnikiem decydującym o szansach rozwojowych gospodarstw. Zmieniające się uwarunkowania ekonomiczno-organizacyjne w sektorze rolnictwa, wynikające przede wszystkim ze wzrastającej presji kosztowej i coraz większych wymagań odnośnie wydajności, powodują, że inwestowanie w gospodarstwach rolnych stało się niezbędne dla poprawy jego pozycji konkurencyjnej lub wzrostu efektywności prowadzonej produkcji rolnej [Dziwulski 2013]. Prowadzenie działalności inwestycyjnej w gospodarstwach rolnych wiąże się z ponoszeniem mniejszych bądź większych nakładów finansowych. Dobór odpowiednich źródeł finansowania inwestycji jest jednym z kluczowych elementów wpływających na koszt inwestycji i tym samym jej opłacalność w długim okresie. Podstawowym źródłem finansowania inwestycji w sektorze rolnym jest samofinansowanie [Marcysiak, Marcysiak 2009]. Sektor rolny posiada jednak niewielkie zdolności do akumulacji kapitału [Szymańska 2009], dlatego istnieje potrzeba zewnętrznego wsparcia działalności inwestycyjnej. Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej (UE) przyczyniło się do zwiększenia aktywności inwestycyjnej w gospodarstwach rolnych. Wynikało to głównie z konieczności dostosowania się gospodarstw do wymagań unijnych w zakresie higieny produkcji, ochrony środowiska, dobrostanu zwierząt oraz bezpieczeństwa żywności. Na realizację inwestycji w tym zakresie producenci rolni otrzymali wsparcie finansowe ze środków unijnych w ramach różnych programów [Szymańska 2014].

Material i metodyka badań

Celem badań było rozpoznanie różnic w poziomie i strukturze inwestycji oraz w źródłach ich finansowania w gospodarstwach produkujących mleko w zależności od skali chowu krów. Badaniami objęto 44 indywidualne gospodarstwa rolne wyspecjalizowane w produkcji mleka w województwie warmińsko-mazurskim. Dane do analizy uzyskano na podstawie kwestionariusza ankiety. Badania zostały przeprowadzone w 2013 roku, natomiast uzyskane dane oraz wyniki analizy dotyczą lat 2007-2012. Dla potrzeb realizacji celu badań w badanej próbie wyodrębniono trzy grupy gospodarstw względem wielkości utrzymywanego stada. Sposób podziału wynikał ze szczegółowej analizy

produkcji badanych podmiotów w zakresie liczby krów i możliwości uzyskania grup o relatywnie niskim zróżnicowaniu ilościowym. Wyodrębniono następujące grupy gospodarstw:

- małe – mniej niż 20 krów,
- średnie – od 20 do 30 krów,
- duże – więcej niż 30 krów.

Dane dotyczące charakterystyki analizowanych gospodarstw są średnimi arytmetycznymi w poszczególnych grupach. Wyniki odnoszące się do dokonanych inwestycji w badanych jednostkach przedstawiają strukturę wszystkich wskaźników.

Wyniki badań

Badania przeprowadzono w gospodarstwach stosunkowo dużych zarówno pod względem powierzchni, jak i posiadanego stada zwierząt. Przeciętny areal użytków rolnych (UR) w objętych badaniami jednostkach wynosił 44 ha, a na jedno gospodarstwo przypadało średnio 25 krów mlecznych (tab. 1). Roczna produkcja mleka w 2012 roku w badanych podmiotach wynosiła przeciętnie 132 tys. litrów i była dość zróżnicowana pomiędzy poszczególnymi obiektami, podobnie jak wydajność mleczna krów. W dużych gospodarstwach produkcja mleka w przeliczeniu na jedną krowę wynosiła 6,2 tys. litrów i była o 47% wyższa niż w małych gospodarstwach oraz o 7,5% niż w średnich gospodarstwach.

Wśród 44 zbadanych gospodarstw mlecznych 84% rolników zadeklarowało, że w latach 2007-2012 przeprowadziło inwestycje rolnicze. Wolumen i wartość inwestycji związany był ze skalą prowadzonej produkcji. Większą aktywnością inwestycyjną charakteryzowały się gospodarstwa o większym przeciętnie stadzie krów mlecznych. Z przeprowadzonych badań wynika, że odsetek gospodarstw, w których przeprowadzono inwestycje w latach 2007-2012 w średnich i dużych gospodarstwach wyniósł 100%, podczas gdy w grupie małych gospodarstw stanowił 53%. Wraz ze wzrostem skali produkcji wzrastał

Tabela 1. Wybrane charakterystyki badanych gospodarstw według skali chowu krów w 2012 roku

Table 1. Chosen characteristics of surveyed farms according to the scale breeding cows in 2012

Wyszczególnienie/ Specification	Liczba krów mlecznych/ Number of cows			Ogółem/ Total
	< 20	20-30	> 30	
Liczba gospodarstw/ Number of holdings	15	17	12	44
Powierzchnia gospodarstwa/ Average area of farms [ha]	27,9	41,4	68,1	44,1
Liczba krów mlecznych (stan średnioroczny)/ Number of cows per farm	12,7	23,6	40,9	24,6
Średnioroczna wydajność mleczna krów/ Milk yield [l]	4230	5792	6230	5379

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań ankietowych
Source: own elaboration on the base of questionnaire surveys

Tabela 2. Średnia wartość inwestycji w badanych gospodarstwach w latach 2007-2012

Table 2. Average value of investments in the surveyed farms in 2007-2012

Wyszczególnienie/ Specification	Liczba krów mlecznych/ Number of cows			Ogółem/ Total
	< 20	20-30	> 30	
Wartość inwestycji [tys. zł/gosp./ Investments value [thous. PLN per farm]	146	248	880	410
Wysokość dofinansowania z budżetu krajowego i UE [tys. zł/gosp./ Amount of support from domestic and UE budget [thous. PLN per farm]	35	57	216	100
Średnia wartość inwestycji [zł/ha UR]/ Value of investment [PLN/ha AL]	768	976	2349	1545

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

poziom inwestycji w przeliczeniu na 1 ha UR. W dużych gospodarstwach wynosił on 2349 zł/ha i był ponad 3-krotnie wyższy niż w małych i średnich gospodarstwach (tab. 2).

Najczęściej, niezależnie od skali produkcji, w gospodarstwach inwestowano w maszyny i urządzenia techniczne. Udział rolników, którzy w ciągu analizowanego pięciolecia zdecydowali się na tego typu inwestycje wynosił w badanych grupach od 47 do 88%. Najrzadziej inwestowano natomiast w rozbudowę stada podstawowego (zakup krów) – rysunek 1. W gospodarstwach o większej skali chowu częstotliwość oraz wartość inwestycji w środki trwałe była większa. Właściciele dużych jednostek (ponad 30 krów mlecznych) częściej w porównaniu do pozostałych grup dokonywali inwestycji w budynki gospodarcze. Powierzchnia budynków (w tym obór) nowo wybudowanych w gospodarstwach utrzymujących ponad 30 krów mlecznych wynosiła 197 m², a w średnich 27 m². Z kolei w małych gospodarstwach taki rodzaj inwestycji nie wystąpił (tab. 3). W przypadku grupy dużych gospodarstw były to jednak budynki w zdecydowanej większości inne niż obory. Ponadto, więksi producenci częściej decydowali się na budowę nowych obiektów niż na ich modernizację, co było charakterystyczne dla małych gospodarstw (rys. 1). Można zatem wnioskować,

Tabela 3. Przeciętna wielkość inwestycji w badanych gospodarstwach rolnych według typu inwestycji w latach 2007-2012

Table 3. Average volume of investments in the surveyed farms by type of investment in 2007-2012 (per farm)

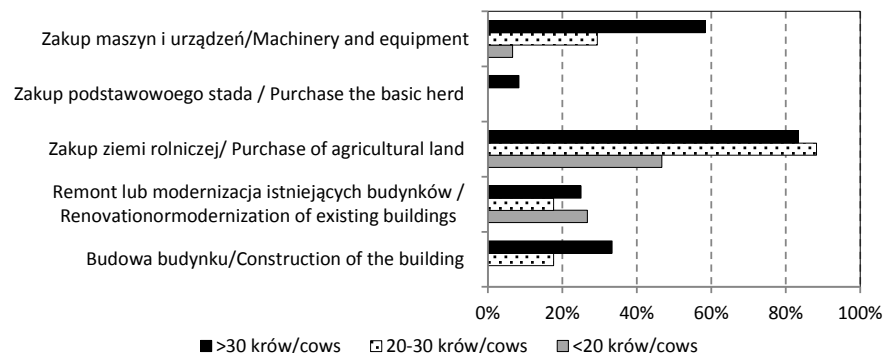
Wyszczególnienie/ Specification	Liczba krów mlecznych/Number of cows			Ogółem/ Total
	< 20	20-30	> 30	
Nowe budynki i budowle/ buildings and structures [m ²]	0,00	26,47	197,50	64,09
Nowe maszyny i urządzenia [szt.], w tym/ New machinery and equipment [pcs.], including:	1,20	1,88	5,50	2,64
– ciągniki/tractors >100 kW	0,27	0,82	0,42	0,52
– ciągniki/tractors <100 kW	0,13	0,18	0,33	0,20
Użytki rolne/Agricultural land [ha]	0,52	1,94	6,29	2,64
Stado podstawowe [szt.]/ Livestock [pcs.]	0,00	0,00	0,08	0,02

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

że w mniejszych gospodarstwach inwestycje miały raczej charakter odtworzeniowo-modernizacyjny, a w gospodarstwach o większej skali – modernizacyjno-rozwojowy.

Działalność inwestycyjna w gospodarstwach z większym stadem krów była prowadzona z myślą o zwiększaniu skali produkcji. Badania wykazały, że gospodarstwa utrzymujące ponad 30 krów mlecznych w zdecydowanie większym stopniu kierowały środkami finansowymi na zakup ziemi rolnej oraz na zakup stada podstawowego. W konsekwencji tych działań, w większych gospodarstwach w relatywnie szybszym tem-

Rysunek 1. Odsetek gospodarstw inwestujących w wybrane składniki majątku w latach 2007-2012

Figure 1. Percentage of households that invest in particular assets in 2007-2012

Źródło: jak w tab. 1

Source: see tab. 1

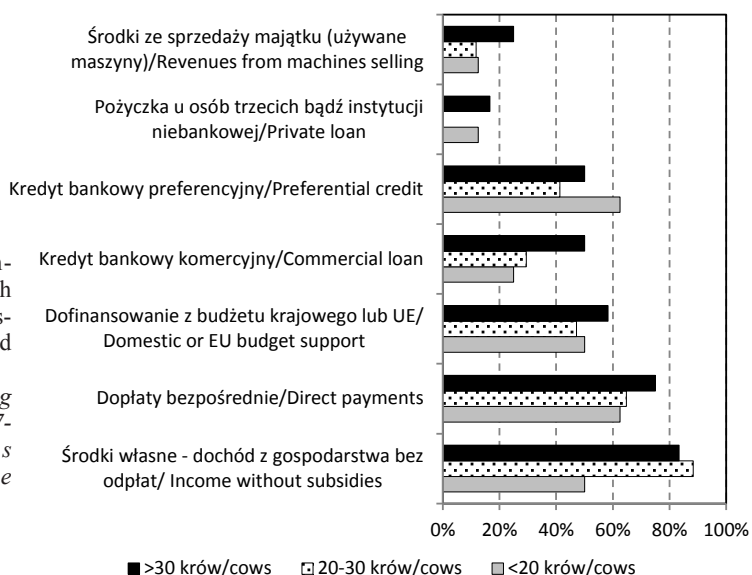
pie następowało zwiększanie wolumenu produkcji mleka. Według deklaracji właścicieli tych gospodarstw, roczna produkcja mleka w wyniku przeprowadzonych działań inwestycyjnych w latach 2007-2012 zwiększyła się o prawie 22 tys. litrów na gospodarstwo, podczas gdy w małych oraz średnich gospodarstwach odpowiednio o 8,9 i 8,7 tys. litrów na gospodarstwo. Należy mieć jednak na uwadze, że rolnicy rzadko decydowali się na zwiększanie skali produkcji przez zakup stada podstawowego. Średnio było to tylko 3% gospodarstw, w których zadeklarowano dokonanie tego rodzaju inwestycji. W większości przypadków proces ten przebiegał w sposób organiczny, czyli przez pozyskiwanie jałówek oraz krów z własnej produkcji. Niemniej, takie działania mogły być również konsekwencją pozostałych inwestycji przeprowadzonych w gospodarstwie, m.in. budowy obór. W zakresie ziemi rolniczej, intensywność inwestycji wzrastała wraz ze wzrostem skali chowu. W gospodarstwach małych odsetek gospodarstw, w których zadeklarowano jej zakup w latach 2005-2012 wynosił 7%, podczas gdy w dużych kształtował się na poziomie 58%. Podobne tendencje zaobserwowano w zakresie inwestycji w maszyny i urządzenia techniczne. Ich częstotliwość w kolejnych grupach gospodarstw wzrastała, osiągając maksimum w grupie średnich jednostek, po czym ulegała spadkowi w grupie utrzymującej ponad 30 krów. Jednak, mimo że w gospodarstwach średnich odsetek podmiotów inwestujących w te składniki majątku był najwyższy, to liczba zakupionych maszyn była mniejsza niż w dużych gospodarstwach. Dotyczyło to maszyn i urządzeń innych niż ciągniki rolnicze i kombajny. W przeliczeniu na gospodarstwo największa liczba zakupionych ciągników wystąpiła w grupie o średniej skali chowu (0,82 szt./gospodarstwo). Zakupy te dotyczyły jednak ciągników o relatywnie niższej mocy (poniżej 100 kW) – tabela 3. W zakresie ciągników o mocy powyżej 100 kW, ich liczba zwiększała się wraz ze wzrostem skali chowu i w grupie dużych gospodarstw wyniosła 0,33 szt./gospodarstwo. W przypadku małej skali produkcji wyposażanie gospodarstwa w środki trwałe prawdopodobnie odbywało się przez zakup używanych środków.

W celu zakupu środków trwałych rolnicy korzystali z różnych źródeł finansowania. Z badań wynika, że udział środków z budżetów unijnego i krajowego w kwocie inwestycji był wyższy w gospodarstwach o większej skali chowu krów. W gospodarstwach o małej skali produkcji odsetek tych środków wynosił 50%, podczas gdy w gospodarstwach o największej skali 58% (rys. 2). Mniejsza aktywność w pozyskiwaniu funduszy na inwestycje powodowała, że w gospodarstwach o małej skali produkcji najbardziej popularnymi źródłami finansowania inwestycji były dopłaty bezpośrednie oraz kredyty preferencyjne. Zatem można sądzić, że są to istotne instrumenty

Rysunek 2. Źródła finansowania inwestycji w latach 2007-2012 w badanych gospodarstwach w zależności od skali chowu krów

Figure 2. Sources of financing of investments made in 2007-2012 by surveyed farms depending on the scale breeding cows

Źródło: jak w tab. 1
Source: see tab. 1

wsparcia działalności inwestycyjnej w przypadku gospodarstw, które nie są w stanie wygenerować wystarczającego dochodu na ten cel. Udział środków własnych w finansowaniu inwestycji w małych gospodarstwach był zdecydowanie niższy niż w średnich oraz dużych i wynosił odpowiednio 88% oraz 83%. Natomiast w przypadku dwóch ostatnich grup dochód stanowił najważniejsze źródło pokrycia nakładów na inwestycje. Na tej podstawie można wysunąć wniosek, że część jednostek o większej skali byłaby w stanie przeprowadzić inwestycje bez wykorzystania środków pomocowych. W tym kontekście warto również zwrócić uwagę na fakt, że gospodarstwa o dużej skali chowu krów w znacznie większym stopniu finansowały inwestycje kredytem komercyjnym, który jest droższy od preferencyjnego.

Podsumowanie i wnioski

Przeprowadzone badania w 44 gospodarstwach mlecznych wykazały, że poziom i wartość inwestycji były silnie uzależnione od skali produkcji. Wraz ze wzrostem liczby utrzymywanych krów, zwiększały się inwestycje w przeliczeniu na 1 ha UR. Większe gospodarstwa częściej inwestowały w budowę nowych budynków i budowli, pozyskanie większych maszyn rolniczych oraz w zakup ziemi i rozbudowę stada podstawowego. Wzrost skali chowu krów powodował również zmiany w strukturze finansowania inwestycji. Mniejsze gospodarstwa w większym stopniu finansowały je wykorzystując kredyty preferencyjne i dopłaty bezpośrednie, natomiast w przypadku gospodarstw o dużej skali chowu krów wzrastało znaczenie środków własnych (dochód bez dopłat) i kredytów komercyjnych. Pozwala to sądzić, że część gospodarstw o większej skali chowu są w stanie realizować politykę inwestycyjną bez udziału środków zewnętrznych. Natomiast w przypadku mniejszych gospodarstw brak wsparcia mógłby skutkować zaniechaniem działalności inwestycyjnej.

Literatura

- Dziwulski M. 2013: *Aktywność inwestycyjna gospodarstw rolnych w Polsce w 2010 roku z uwzględnieniem ich wielkości ekonomicznej*, Zesz. Nauk. Uniwersytetu Szczecińskiego, „Finanse. Rynki finansowe. Ubezpieczenia”, nr 59, 481-490.
- Jóźwiak W., Kagan A. 2008: *Gospodarstwa towarowe a gospodarstwa wielkotowarowe*. Roczn. Nauk Roln., seria G, t. 95, z. 1, SGGW, Warszawa, 22-30.
- Marcysiak A., Marcysiak A. 2009: *Źródła finansowania działalności bieżącej i inwestycyjnej gospodarstw rolnych*, Problemy Rolnictwa Światowego, SGGW Warszawa, 119.
- Szymańska E. 2009: *Struktura kapitału w gospodarstwach trzodowych o różnej wielkości ekonomicznej*, Zesz. Nauk. Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, „Ekonomika i Organizacja Gospodarki Żywnościowej”, nr 76, 41-51.
- Szymańska E.J. 2014: *Regional investment differentiation in Polish pig farms*, *Agrarna Ekonomika*, t. 6, no. 2, 10-20.

Summary

The study attempts to identify differences in the level and structure of investment in dairy farms in the years 2007-2012. Particular attention was paid to the sources of investments financing. Analyses are based on data collected in the framework of the questionnaires from farmers. Studies have shown that increasing scale of production lead to higher investment activity of farmers. Households with larger-scale of farming to higher extend finance their investment from its own funds (income) and commercial loans. In smaller holdings relatively important sources are direct subsidies and preferential loans.

Adres do korespondencji
dr hab. inż. Elżbieta Jadwiga Szymańska, mgr Mariusz Dziwulski,
Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie
Katedra Ekonomiki i Organizacji Przedsiębiorstw
ul. Nowoursynowska 166, 02-787 Warszawa
e-mail: elzbieta_szymanska@sggw.pl